

Катерина Марченко
студентка гр. ФФМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Становлення інституту державного боргу з огляду на його нормативно-правове забезпечення зумовлюється складною природою цих відносин, а також предмета та методу правового регулювання. В Україні за роки її незалежності формування боргу відбувалося під впливом потреб оперативного фінансування поточних бюджетних видатків [1, с. 258].

Формування державного боргу України пройшло сім етапів.

Перший етап (1991–1994 рр.) передбачав утворення та нагромадження державного боргу за рахунок: залучення прямих кредитів НБУ, надання урядових гарантій за іноземними кредитами вітчизняним підприємствам.

Другий етап (1995–1996 рр.) – період кредитування країни міжнародними фінансовими організаціями, у результаті чого державний борг зріс більше ніж в 1,5 рази. Цей етап характеризувався врегулюванням заборгованості України за енергоносії, а також випуском облігацій внутрішніх державних позик та поступовим заміщенням цими облігаціями прямих кредитів Національного банку України (НБУ) [1, с. 258].

Третій етап (1997–1998 рр.) – інтенсивне зростання державного боргу через активні урядові запозичання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках капіталу.

Четвертий етап (друга половина 1998–2000 рр.) – період реструктуризації боргових зобов'язань після боргової кризи 1998 р. У цей період в Україні простежувалися значні розриви платіжного балансу та низькі валютні резерви. Сумарні боргові виплати сягнули 71,4 % річного обсягу дохідної частини держбюджету.

П'ятий етап (2001–2007 рр.) – період виваженої боргової політики, спрямованої на недопущення безконтрольного зростання державного боргу. Протягом 2001–2007 рр. простежувалася чітка тенденція до зменшення відношення державного боргу до ВВП.

Шостий етап (2008–2009 рр.) можна назвати періодом загрози втрати боргової безпеки. Сьогодні Україна стоїть на порозі значного зростання боргового тягаря, здатного вже в найближчому майбутньому істотно підвищити фінансові ризики й посилити депресивний тиск на всіх економічних агентів.

Сьомий етап (2010–2021 рр.) – період інтенсивного нарощення державного боргу за рахунок збільшення боргу за облігаціями внутрішньої державної позики. Своєрідним переломним моментом став 2014 р., коли обсяг держборгу зріс майже удвічі. Основна причина – перехід НБУ від стратегії фіксованого валютного курсу до режиму плаваючого валютного курсу в 2014 р. внаслідок значного вичерпання золотовалютних резервів на підтримку стабільного обмінного курсу національної

валюти відносно долара США, що спричинило різку девальвацію гривні. Більш швидкими були темпи зростання зовнішнього державного боргу, який має безпосередню прив'язку до курсу валют. Водночас збільшився обсяг внутрішнього державного боргу, зокрема в 1,7 рази, через кризові процеси 2013–2014 рр. Подальше сповільнене зростання заборгованості зумовлювалося проведенням країною реструктуризації заборгованості перед зовнішніми кредиторами. У цей же час здійснювалися спроби зменшення обсягів зовнішнього фінансування. У 2019 р. спостерігаємо навіть зменшення обсягу державного боргу, однак забезпечене воно насамперед номінальним, а не реальним зменшенням заборгованості України перед зовнішніми кредиторами у гривневому еквіваленті. Посприяла цьому ревальвація національної валюти у IV кварталі 2019 р. завдяки високому рівню попиту на ОВДП із боку нерезидентів [2].

Не менш важливим є перевищення темпів зростання економіки над темпами нагромадження зовнішньої заборгованості, оскільки зворотній процес збільшить тиск на видаткову частину державного бюджету, що негативно позначиться на інших сферах економічно-соціального життя країни [3].

Динаміка державного боргу України за 2000–2020 рр. наведена на рис. 1.

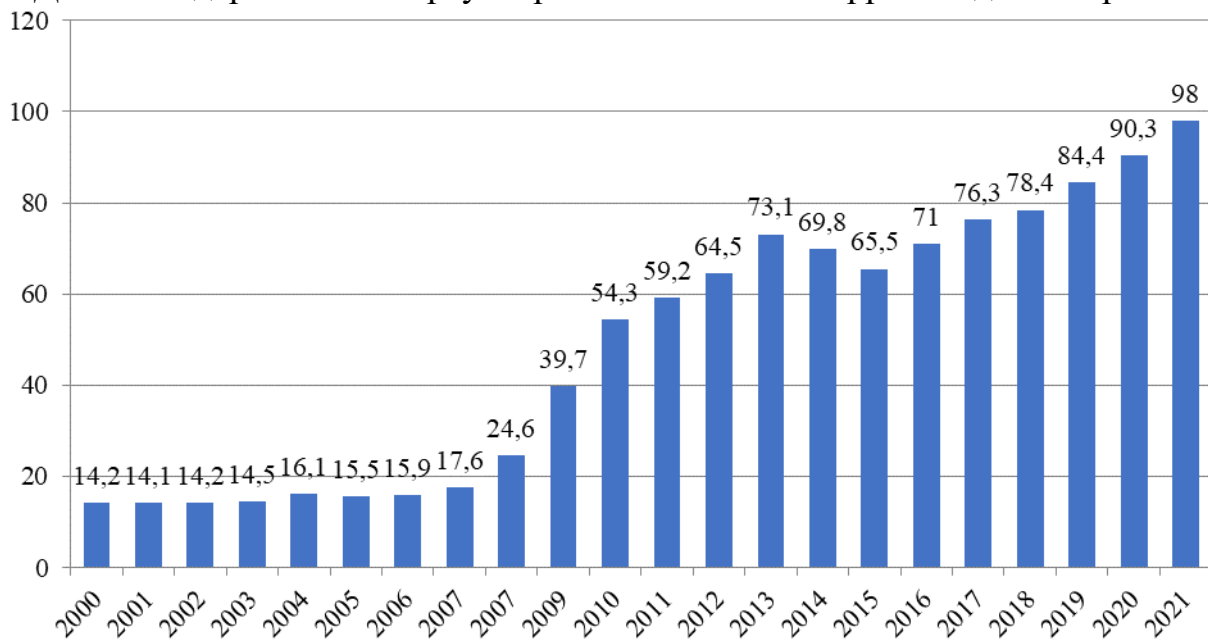

Рис. 1. Динаміка державного боргу та гарантованого державою боргу України у 2000-2021 рр., млрд дол. [4]

За даними рис. 1. видно, що за 2000–2021 рр. кожним роком державний борг України збільшився в 6,9 раза. Сповільнене зростання заборгованості у 2016-2018 рр. зумовлювалося проведенням країною реструктуризації заборгованості перед зовнішніми кредиторами. У цей же час здійснювалися спроби зменшення обсягів зовнішнього фінансування. Однак через відсутність докорінної зміни схеми використання кредитних коштів, зокрема їх спрямування на стратегічний розвиток вітчизняної економіки, ніяких позитивних зрушень у середньостроковій перспективі не було досягнуто. Навпаки, загострювалася ситуація із зовнішньою заборгованістю в контексті зростання залежності від зовнішніх кредиторів,

посилювалася роль закордонних консультантів та спостерігалася повна залежність від диктату міжнародних фінансових інституцій. Така згода України на виконання жорстких умов посприяла поліпшенню ситуацію на фінансовому ринку, але водночас країна поступово втрачала можливість проведення незалежної фінансово-економічної політики [5].

Динаміка державного боргу та державних запозичень характеризує лише кількісну сторону проблеми, а для оцінки якісної складової боргової політики держави важливе значення має вивчення показників боргової безпеки, які характеризують рівень боргового навантаження на економіку країни. Незважаючи на те, що в цілому обсяги державного боргу України знаходяться на допустимому для економічної безпеки рівні, сума державних боргових зобов'язань має істотну тенденцію до збільшення. Подальше зростання обсягу державних запозичень спричинить зниження рівня боргової безпеки держави, що, у свою чергу, може призвести до зростання відсоткових ставок на ринку державних запозичень, підвищення рівня оподаткування господарюючих суб'єктів, зменшення виробничого споживання внаслідок падіння інвестицій, впливу з країни сукупних валютних резервів, зниження міжнародного престижу країни та рівня життя населення [6, с. 22].

Нинішній рівень економічної безпеки в Україні викликає певні ризики через швидке збільшення обсягу державного боргу. Хоча державний борг може досягати високих значень, його розмір завжди повинен корелювати з макроекономічними показниками держави.

Список використаних джерел:

1. Семеренко К. О., Савченко М. В. Державний борг України: теоретичні аспекти та сучасні тенденції. *Вісник студентського наукового товариства ДоННУ імені Василя Стуса*. Серія: Економічні науки. 2021. Т. 2. № 13. С. 257-264.
2. Хома І. Б., Папірник С. Є. Аналіз державного боргу України: сучасний стан та напрями оптимізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Випуск 33. Ч. 2. С. 108–114.
3. Крисоватий А. І., Івашук О. Т. Фіскальні межі експансії боргових фінансів в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2010. № 2. С.14–25.
4. Державний борг України. Вікіпедія. URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki>.
5. Кравчук О. В. Історія формування боргової залежності України. Центр економічних і соціальних досліджень. 2015. URL: <https://commons.com.ua/ru/formuvannya-zalezhnosti/>
6. Вахненко Т. П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи. *Фінанси України*. 2009. № 6. С. 14–28.